

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ
KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 335

Haziran 1977

YIL : 28 — CİLT : 17

Sazşairleri :

SAMED VURGUN (1906 - 1956)

Yazan : Nizamettin ONK

Bugün Türk ulusunu, Türk uygarlığını, kültür kaynaklarını ulusal sınırlarımız içinde aramak acizlikten başka bir şey değildir. Üç kıt'ada at oynatan, beş kıt'aya yayılan Türk'ün dışarıdaki kültür hazinelerini yok deneyecek kadar biliyoruz.

Ciltler dolusu eser bırakan Samed Vurgun, ancak biraz Doğu Anadolu halkınca bilinmektedir. Ben de söz etmek istiyorum bu büyük değerden. Türk dünyasının biricik ozanından...

Buram buram Türk kokan Azerbaycan top- raklarında, Nizamiler, Hakaniler, Ali Ekber Sa- birler yanında üç üstün deha yetişmiştir. Divan edebiyatı ile Halk Edebiyatını birbirine bağlayan, her iki dalda en üstün deyişleri yazan Molla Pe- nah Vakıf; Halk Edebiyatını akıcı üslup, renkli deyiş türleriyle süsleyen Göğçe'li Âşık ELES- KER; gönüllere gömülü Samed VURGUN...

Âşık bağrım elde sedef bir sazdır
Min cevapla bir sualden danışağ,
Meydan kurağ, sohbet edek, saz tutağ
Gül yanakda goşa haldan danışağ...

Buse alsam gül yanakdan, dudakdan
Düşman baksın hasret kalsın uzakdan
Gel bezennen çıhağ elvan otağdan
Başındaki tirme şaldan danışağ...

VURGUN deyer bir dert bilen yar olsun,
Zülfü buruğ, ağ sinesi kar olsun
Yahşi günde yaman günde var olsun
Kadir bilen eyni haldan danışağ...

Sağır duvar ötesinden sesini duymaktayız Samed Vurgun'un. Yurt sevgisinin ağır bastığı deyişlerinde halkının samimi duygularına değin- mektedir. Aşk, doğa, sosyal konularda yaktığı deyişlerde zaman zaman yaşadığı dünyanın etki- si altında görülüyorsa, hiç bir deyişi efendiye hoş gelsin diye yazmamıştır. Ancak her yapra- ğında muhabbet, her yaprağında bir san'at izi görülmektedir. Kim sevmez ki Vurgun'un deyiş- lerini? Hangisi bestelenmemiştir? Hangisi saza, sohbeta mal olmamıştır?

Muğan Çölünde sürüler halinde geçen cey- lan (ceyran), doğanın armağanı, çölün güzellik kaynağıdır. Ozan sebep arar deyiş yaksın. O hal- de Vurgun da ceylanı görür, yazmaz mı deyiş?
Yerden ayağını kuş kimi üzüm,
Yay kimi dartilip, ok kimi süzüm
Gene esirilenmiş Muğan'a düzüm

Baş alıp gedirsen hayana ceyran,
Ne güzel yaraşır Muğan'a ceyran.

Bir mesel kalmıştır ata-babadan,
Uçar da tor alır, kaçır da ceyran
Bir men değılem ki hüsnüne heyran
Şöhretin yayılır her yana ceyran,
Ne güzel yaraşır Muğan'a ceyran.

Avcı insaf eyle geçme bu düzden,

O kara gözünü ayırma bizden,
Koyma yara geçe üreğimizden

Koyma öz kanına boyana ceyran,
Ne güzel yaraşır Muğan'a ceyran.

Samed Vurgun emânet etmiştir ceylanı. İs- temiyor o kara gözlüyü boyasınlar kana... Onun vasiyetine uyarak vurmamayı avcıya söyleyen genç ozan Salih'in deyişine ne dersiniz? Buna yer vermeden geçmek de hoş olmasa gerek. Âşık Salih, Vurgun'a ayak uydurması (nazi- re)nda:

Zalim avcı ne gezirsen bu yerde,
Ürküdüp kaçırma çöle ceyranı
O çöller kızına bir de yahşi bak
Gıyıp vurarlar mı bele ceyranı?

Burda güller sini, kim oynadıpdı?
Onu ürkütmüyüp, oyatmayıpdı
Amansız terbiye az tutmayıpdı
Şovgunla bırakma sele ceyranı.

Yalvarırım alma onu nişana,
O çöller kızını boyama kana
Fermanım olsaydı gıymazdım ona
Koyma yaralıya, ele ceyranı.

SALİH'i istiyir ceyranı geze
O korkum getmesin, çıkanda düze
VURGUN'dan amanat kalıptı bize
Tafşırıp gedipti ele ceyranı.

*

**

Samed Vurgun (Vekilov) 1906 yılında Azer- baycan'ın Kazak ilinin Yukarı Salahlı köyünde dünyaya gelmiştir. Tahsilini yoksulluk içinde ta- mamladıktan sonra öğretmen olarak görev yap- mıştır Azerbaycan'da...

Köklü yurt sevgisi donatır deyişlerini. Aşk, doğa, toplumsal konular ise deyişlerinin kud- retini artırmaktadır. «Könül Defteri/1934» «Şiir- ler/1935», «Azad İlham/1939», «Seadet Uğrun- da/1942», «İstikbal Teranesi/1947», «Muğan/ 1950», «Avrupa Hatıraları/1951» ve daha birçok şiir kitapları yayınlanmıştır. Ayrıca «VAKIF» pi- yesi seçkindir: 1796 yılında Karabağ'a karşı aki- nını anlatır, İran Şahı Ağa Muhammed Şah Ka- car'ın... Vakıf ile aralarında geçen ateşin söz

düellosunu işler.

Vurgun da her ozan gibi gönlünü kaptırır bir güzele:

Gedirler alışır bağçalar, bağlar
Gızl gülleri açır al yanağında
Hüsnüne heyrandı aşkın teki
El-çekebilmirem bal yanağında.

Senden ayrı düşmek heyli çetindir,
Zalim insaf eyle bir meni dindir,
Sen gülende ballar dodağlarındır
Yoksa ki yaraşır bal yanağında.

Sen gülende açır bağçalarda gül,
Gülüşünden alır ilhamı bülbül,
Mene ele gelir bir üzüm gül
VURGUN'un bir huse a; yanağında.

Ozan sevdalanmıştır. Âşıktır. Kime? Gönül verdiği muhayyel sevgiliye. O yürür, sevgilisi gelir. O döner, öbürü kaçar. İçlenir. Sarılır sazın sarı tellerine. Sarılır kâğıda, kaleme.

Bir sona terlandı tutup aradan
Girip ovlağına geldi-gayıttı.
Ahtarıban yarın bulabilmedi
Bakım ki perişan oldu -gayıttı.

Bakdım bu gelmeğün gayri gasdı var
Benzedip zebunu, şevki, sesi var
Anladım bilgarın yağın dostu var
An'f ilhamından bildi -gayıttı.

Aklımı zay eden bu mah cemaldı (r)
Huridi (r), peridi (r), ne ehli haldı (r)
VURGUN okumuştı, yağın saraldı
Böyle çengelime saldı -gayıttı.

Çağının büyük saz üstadı ve değerli ozanı Aşık Şemşir'i de takdir eder Vurgun. Onun kendisini daima arayıp sormasını ister. Bir kez bir araya geldiklerini, saz, sohbet, muhabbetlerini şöyle dile getirir:

Âşık Şemşir deli dağdan geçende,
Keklikli daşlardan haber a; meni
Ceyran bu lağından kızlar içende
Saz tutup, söz koşup yada sal meni.

Ay bürünüp, vurgu tüşüp dağlara,
Gözeller yığılıp gedir çaylara,
Menim bu derdimi de yaylaklara
Sinemden ovladı bir maral meni.

O ceyran bakışın bahdı uzakdan
Canımı odlara saldı nahakdan,
Yüz ilde bir gonağ getsek uzakdan
Unutmaz âlemde ehl'hal meni.

Gelmişem gezmeğe sizin dağları,
Bahım yaylaklara doyunca barı

Bu yere şairin düştü güzarı

Bu yerden hoşladı, hoş iğbal meni.

Baht meni bu yere gonağ eyledi,
Gedirem yamandı ayrılık derdi,
Demə Samed VURGUN geldi, gederdi
Unutmaz bu oba, bu mahal meni.

Şemşir'le görüşüm kaldı yadigâr,
Unutmaz ne kadar can-ı beden var
Tellerde çalmağa diyar be diyar.
Gezerem elimde şamçırağ menim.

Ay ışığı hangi ozanı etkilemedi ki, Samed Vurgun'u da etkilemesin. Yahya Kemal, Ahmet Haşim'e dek değerler gibi Vurgun ay ışığında yeşil bir bahçenin billür pınarı başında sevgilisi ile geçen zamanı nasıl tahayyül eder?

Ay ışığı, bulak başı göğ çemen
Bir ağ otağ, bir güzel kız, bir de men
Perde perde gâh ağlayan, gâh gülen

Oku güzel, oku güzel, koy sesin
Üreğimde kâman kimi titresin.

Kervan kervan göğde ulduzlar keçir,
Öz bahtımı henkes sever, göresir
Gocalırığ, ömür keçir, gün keçir

Oku güzel, oku güzel koy sesin
Üreğimde kâman kimi titresin.

Sevebilmem sevilmeyen arzular,
Bu dünyada, nece dünya arzular,
Muhabbetin ne ilki ne sonu var

Oku güzel, oku güzel koy sesin
Üreğimde kâman kimi titresin.

Vurgun'un deyişlerinde, doğanın özenerək yarattığı güzellik kaynaklarından dağlar, yaylalar, pınarlar geniş yer kaplar. «Dağlar» deyişleri çok çeşitlidir. Bunlardan sanki iki kişinin karşılıklı deyişidir gibi bir «dağlar» deyişmesin (a. b) de :

DEYİŞME

a. Binaları çadır çadır
Çok gelmişem özüm dağlar
İlhamımı senden aldım
Menim sazım, sözüm dağlar.

b. Üstünden kervan yerimez,
Sulu ırmakların dağlar
Yaz da, kış ta hiç eksilmez
Kuzeyin de karın dağlar.

a. Şen obanın bir yaylağı,
Her terlanın öz ovlağı
Dolaylar da mevsim çağı
Koy doyunca gezem dağlar.

b. Yazın, baharın bilinmez
Laçınların göğden inmez

**Yamacında yüzün dönmez
Bozulmaz ilgarın dağlar.**

a. bu dünya da

**Bir gün ömrüm gider bade
VURGUN'u da salar ya da
Düz ilgarlı bizim dağlar.**

**b. Ovcuların gezer yargın,
Maralların baker yorgun,
Gonağ geldi size VURGUN
Sevilsin gülzarın dağlar.**

Vurgun da her fani gibi 27/Mayıs/1956 günü aramızdan ayrılıp göçtü gitti. Yaşadığı sürede büyük taltifler arasında Azərbaycan İlimler Akademisi gerçek üyesi idi. Samed Yusifoğlu Ve-kilov idi adı. «Vurgun» deyişlerinin tafşırması (mahlası) idi.

Evet :

**Azizim ne canlar
Ne cananlar, ne canlar**

**Yıkılсын ay dünya
Senden gitti ne canlar.**

Kellmeler :

Min: bin. Danışağ: konuşalım. Danışmak: konuşmak. Meydan kurağ: meydana çikalım. Saz tutağ: Sazla türkü söyleyelim. Bezennen: süslen. Çıhağ: çikalım. Zülfü buruğ: örülmüş saçlı. Yahşı: iyi. Eyni: aynı. Üzüm: koparayım. Baş almak: istediği yere gitmek. Hayana: nereye. Nesel: örnek. Toralmak: çok hızlı geçmek. Bele: böyle. Ele: öyle. Ele: yabancıya. El çekmek: vaz geçmek. Ahtariban: arayıp ta. Gayıttı: geri döndü. Bulağ: pınar. Tüşüp: düşmüş. Nahak: haksız. Vurgu: aksedişi. Gonağ: konuk. Geldi-geder: ölümlü. Kâman: ok çekilen yay. Ulduz: Yıldız. Gocalırıg: ihtiyarlıyoruz. Ömür keçir: ömür geçiyor. Gün keçir: gün geçiyor.